

06.04.02

av Jelena Rundqvist

SQUID sa att jag skulle skriva om vad som får mig att gå igång, vilja göra saker, skapa. Vad man får energi av, något viktigt för en, och därför del av ens konstnärskap. Jag tänkte att det skulle vara roligt att skriva om det. Spännande. Kanske jobbigt, men på ett utmanande sätt. Jag hade tänkt att jag skulle skriva om Seinfeld. Men nu vill jag bara ligga i sängen och vila och inte göra någonting, undvika allt kravfyllt. Prestationsinriktat. Jag vill bara ta det lugnt. Jag vill gråta. Ligga i sängen och gråta. Skriva dagbok, men inte nåt som kommer läsas av andra. Usch, jag vill inte ut i den där världen. Jag vill bort från den. Slippa. För att skjuta upp det här skrivandet har jag varit inne på några horoskopsajter på nätet och kollat mitt horoskop. Vad det betyder med månen i Lejonet, och framför allt med Jupiter i första huset. För det stod på ett ställe att det betydde tur, att man skulle få ett lyckligt liv. Så jag sökte ännu mer på "Jupiter in the first house", för att få det bekräftat från olika källor. Det gick sådär. Det stod faktiskt på några ställen, men på andra inte alls.

Jag kommer ihåg på högstadiet, när man skulle skriva uppsats och jag kunde bara skriva om mig själv. Det jag var inne i just då. Man fick alltid några uppsatsämnen att välja på och det enda svåra var att försöka få ett ämne att passa in på det jag ville skriva om. Att skriva var roligt, men jag kunde inte hitta på någon låtsashistoria, jag kunde bara utgå från mig själv. Det är nog samma sak nu. Jag är bara intresserad av det som berör mig. Sen utgår jag från att andra ska vara det också.

Jag vet inte om jag känner för att skriva om Seinfeld längre. Varför tänkte jag skriva om honom och tv-programmet? Jo, som ett exempel på att det som är experimentellt efter ett tag blir norm. Att det som nu anses som en klassiker inom amerikansk tv, var resultatet av att två helt oerfarna sit-com-skapare försökte göra tvärtemot hur man brukade göra tv-serier. Bara utgå från sig själva och vad de tyckte var roligt. Jag råkade se några avsnitt för flera år sedan när de gick på SVT. Hade inte hört eller läst något om den, bara råkade komma in på den när jag zappade omkring bland kanalerna. Först tyckte jag inget speciellt, sen började jag tycka den var lite rolig och se flera avsnitt. Den gången jag fastnade var på avsnittet "The Marin Biologist", där Kramer skjuter ut golfbollar i havet, och George senare på samma strand är på romantisk date och låtsas vara marinbiolog för att imponera på tjejen, vilket medför att han tvingas hjälpa en drunknande val för att slippa avslöja sig. Och lyckas. Det visar sig vara Kramers golfboll som har fastnat i valens spruthål och nästan kvävt den. När George i segerruset efter sin heroiska räddning avslöjar för sin date att han inte är marinbiolog, blir han dumpad.

Efter det avsnittet tänkte jag, men den här ju verkligen bra. Den här tv-serien knyter ihop alla trådar och intriger. Allt hänger ihop. Jag började följa den. Lärde känna Seinfeld, Elaine, Kramer och George och förstod hur psykologiskt bra deras personligheter var uppbyggda. Spelade in några av repriserna från ZTV på video som jag såg om och om igen. Speciellt de sista åren när jag har mått så dåligt att jag inte har klarat av att titta på nästan någon tv, så har Seinfeld ändå funkat. Det är roligt, träffande men aldrig så realistiskt att det blir farligt. Personerna för ett trevligt, avstängt och ytligt liv som inte påminner om mitt. Det är fantastiskt. Jag har bara börjat gråta någon gång när jag sett den. I somras gick min VHS-maskin sönder, vilket jag tog som ett tecken på att det var dags att jag köpte en dvd-spelare och alla Seinfelds som har kommit ut i dvd-boxar. Sex säsonger, flera avsnitt som jag aldrig har sett förut och flera dokumentärer om hur det började, de olika karaktärerna osv. Det varade i flera veckor. Och det var då när jag såg dokumentärerna som jag för första gången insåg att den här tv-serien hade varit extremt nyskapande när det började. Något jag bara tyckte var en bra humorserie hade i själva verket varit banbrytande inom amerikansk underhållning. I dokumentären "How It Began" berättar Jerry Seinfeld att han inte hade en aning om hur han skulle kunna skriva en sit-com och därför frågade Larry David, en stå-up-bekant som hade varit anställd en säsong som sketch-författare på tv-programmet Saturday Night Live men bara fått igenom en story som producenterna sände så sent på natten de kunde. När Seinfeld och David efter några provavsnitt fick göra några till behövde de fler manusförfattare.

Larry David:

"We didn't really have any idea how to run a show, so Larry Charles was a friend of mine from "Fridays", and we had remained friends, so I thought that'll be good, lets hire Larry. And Peter Mehlman, I had just read

some piece in The New York Times, that he had done, so I thought, hey, that's pretty funny, you know, lets hire him..."

Peter Mehlman:

"I was a freelance magazine writer ... and I had met Larry David in New York, maybe twice, and then I bumped into him out here, and he said, 'You know I am doing this little TV show with Jerry Seinfeld, maybe you could write a script'. And I was like, 'You know I had never written dialogue, I had never made anything up except if you count a few quotes in my articles'."

Jerry Seinfeld:

"Larry Charles had never written a sitcom, Peter Mehlman had never written a sitcom, and... we did pretty well with them." ... "The idea to get guys that had never written a show, being run by a network executive that had never had a show, leading to a show that has a unique and unusual feel. This is a model that all the networks subsequently ignored. And never did again."

När jag såg de här dokumentärerna i somras blev jag glatt överraskad och bekräftad i min övertygelse att, för att göra något nyskapande, måste man utgå från sig själv. Och att stor kunskap eller respekt för hur man brukar göra, inte nödvändigtvis är det bästa. Oavsett om det är tv-serier, konst, mode eller vad som helst. Jag har alltid trott att lusten är det viktigaste för att göra bra saker. En av de sakerna i livet som gör mig riktigt lycklig är det ögonblicket när man kommer på en idé. Antingen att man känner; det här är verkligen bra, eller att man känner; så här kan man bara inte göra, eller; är det här bra eller är det riktigt dåligt? Den stunden är fantastisk, det är som förälskelse, och man bara längtar efter att få göra det. Efter det kommer det mer mödosamma genomförandet, där tron på den här fantastiska och helt nyskapande idén sakta börjar ifrågasättas inifrån, kanske från den delen av en själv som jämför sig med andra människor, föreställningar, händelser och verksamheter. Och det är då det gäller att hålla ut, att trots sina inre tvivel, som ofta växer sig större och starkare, inte ge efter för dem. Inte ändra kurs. Fortsätta trots rädslan, trots allt som talar emot det. För ändrar man kurs mitt i den processen, då är man helt lost. När man har börjat, startat en process, en ny relation, ett nytt äventyr, en ny utveckling, då kan man inte gå tillbaka, hur mycket man än skulle vilja. Jag tror att det därför är bättre att genomföra en idé man får, för om rädslan för att misslyckas får styra urholkar det en mer än om man genomför något som visar sig vara helt misslyckat. Om man i ett läge har känt, det här är fantastiskt, den här idén blir jag lycklig av, då är det viktigaste att genomföra den, för modet stärker en mer än misslyckandet bryter ner en. Och dessutom, om man väl genomför något utan att ta hänsyn till sina egna tvivel, så misslyckas det väldigt sällan. Men det gäller att hålla ut.

Bra skapande är att våga tro på sig själv och sina egna idéer. Att det man inom sig känner är en fantastisk idé, faktiskt också är det, oavsett vad alla andra tycker. Och samtidigt som jag hävdar det har jag ett stort behov av att få just den tesen bekräftad av andra. Därför är det skönt att läsa eller höra om andras erfarenheter. Som att Jerry Seinfeld, David Larry, de andra manusförfattarna och skådespelarna inte brydde sig om tittarsiffror. Medan tv-bolagets producenter de tre första åren nervöst följde det svala intresset från publik och kritiker (innan serien gjorde braksuccé det fjärde året) och inte riktigt förstod kvaliteten med programmet.

Jerry Seinfeld:

"You almost kind of know you were on the right track when people at the network didn't like it, I mean, I wanted them to like it, but we weren't going to –you know- really change the tone of the show. I couldn't have done a show any other... I couldn't have done any other show than that show, I just wouldn't know how to do it."

En liknande uppfattning beskriver D.T. Suzuki i boken "Zenbuddism och psykoanalys" där han citerar mästaren Rinzai Gigan (död 867), i ett stycke jag har strukit under och brukar läsa om och om igen för att lugna mig.

"Vad som fodras av dem, som lär Vägen, är att de har tilltro till sig själva. Sök inte utanför. När ni gör det, förs ni helt enkelt bort av oväsentliga ting och kommer att finna er helt oförmögna att skilja på rätt och fel. Det finns Buddhas, det finns patriarker, kanske man säger, men dessa är blott spår av ord, som det

sanna Dharma lämnat efter sig. Om en man råkar uppträda inför er och förevisa ett ord eller en fras i dess dualistiska komplikationer, blir ni förvirrade och börjar hysa tvivel. Ni vet inte vad ni ska göra, utan springer till grannar och vänner och gör förfrågningar i alla riktningar. Ni är helt förvirrade. Människor med stark karaktär bör inte ödsla tid på att sålunda delta i diskussioner eller småprat om värd och inkräktare, rätt och fel, materia och rikedom.”

När det gäller mitt jobb, mitt kreativa skapande, har jag inget större problem med att lita på det. Efter många år inom olika kreativa verksamheter, med stor erfarenhet av att driva projekt, vet jag att det stämmer. Man måste lita på sitt eget omdöme, på processen, på turen. Det lärde jag mig framför allt när jag jobbade som scenograf på reklamfilm med många utomhusinspelningar där man mot sin vilja är helt beroende av vädret. Börjar det regna eller snöa, och det inte står i manuset, så kan en hel dags filmande gå förlorad. Och då förlorar man mycket mycket pengar, det kan vara miljoner. Då måste man ha tur. Man måste lita på att man har tur. Att vädret kommer samarbeta med dig. Eller när man tio på förmiddagen får reda på att regissören behöver en stor helt svartmålad långträdare på plats med chaufför, klockan sex morgonen därpå. Då kan man inte freka ut och tänka på hur stor risk det är att man inte kommer hitta den där långträdaren, att den kanske över huvud inte taget existerar i Sverige, och att om man hittar en långträdare i en annan färg som vill ställa upp så kommer man nog troligen inte få måla om den, och man kommer inte hinna heller. Man måste bara ha tillit och sätta igång och arbeta på att det man vill ska hända händer. Och det konstiga är att då händer det också. Jag var aldrig med om att det regnade när vi skulle ha utomhusspelning vid planerat solsken. Att lita på att vädret vill dig väl är samma sorts tur som tilliten i den skapande processen. Och när man gör det, när jag gjorde det, när jag efter många års oroande började vänja mig vid att allt brukade lösa sig, och började ta det för givet, då infann sig ett stort lugn. Och det blev mycket lättare att arbeta, jag blev mycket bättre helt enkelt.

Jag tänker, samma sak måste gälla på andra områden i livet. Om man har tillit till att det kommer bli bra, så blir det bra. Det måste vara så. Varför skulle det vara olika regler för olika delar i livet? Jag tror att det är så. Jag hoppas att det är så. Men varför kan jag inte lita på det? Varför kan jag inte översätta erfarenheten från mitt skapande, mitt yrkesliv, till mitt privatliv? Jag vill tro att allt kommer bli bra, att sorgen inom mig kommer gå över, att jag helt avslappnat kommer kunna träffa människor i framtiden, att jag inte behöver vara rädd längre när jag går utanför dörren. Men rädslan och sorgen verkar inte gå över. Jag kan inte föreställa mig hur den skulle kunna göra det, att jag inte längre ska behöva vara rädd för livet. Och så blir jag ännu mer rädd när jag inte känner någon tillit, eftersom jag tror på att tilliten gör det bra, så kanske just det att jag tvivlar gör att det kommer bli dåligt. Och så börjar allt snurra runt i huvudet.

Apropå att må dåligt, så har det påverkat mitt skapande på ett helt nytt sätt. Att göra saker, kreativt, har jag alltid förut förknippat med en positiv känsla. Jag har ofta arbetat med andra människor och att vara skapande har för mig varit att ha roligt. Energin kommer ur lusten, eller behovet kommer ur längtan efter tillfredställelsen av att göra något tillsammans. Något roligt, nytt, något vågat. Kreativitet och glädje har varit synonymt för mig. Men det senaste året har skapandet börjat komma ur smärtan i stället. Nu när min smärta och sorg inte kan kanaliseras ut, förutom i tårar, så ofta när det är riktigt fruktansvärt så föder det fram en idé i mitt omedvetna. Smärtan omvandlas på något sätt och blir konst. I stället för [glädje → konst] är det [smärta → konst]. Och efter att idén eller bilden har dykt upp så kommer glädjen och lugnet igen. [Smärta → konst → glädje].

Det är kanske konstigt att jag inte har upplevt det förut, smärta och skapande är ju det mest symbiotiska paret i historien. Men för mig är det något helt nytt. Att smärta måste kunna ta vägen någonstans, och när den kommer ut i en idé så ger det ny energi, som gör att man kan leva vidare lite till. Som att den energin i sig ger en bekräftelse på att smärtan har en mening. Om den för bara en sekund kan leda till skapande och lindring så kanske den kan göra det på lång sikt också. Hoppas jag.

Men om det är [smärta → konst → glädje], är det då också [glädje ← konst ← smärta] från andra hållet? Det stämmer nog. När jag tänker på det så tror jag också att mitt stora skapande behov, som har varit helt självklart för mig hela livet, något som är jag, som jag har känt mig manad till, ödet, att den hela tiden har bottnat i en dold smärta. Att även om jag förut bara upplevde glädjen och skapandet som det självklara kärleksparet, så tror jag inte att det är hela sanningen. Behovet av glädje har nog varit en rädsla för den

sorg som har legat gömd djupt nere i mig, och att mitt behov av att uttrycka mig konstnärligt kommer ur smärtan, ur nödvändigheten av att berätta min egen historia, även innan jag visste att jag hade den. Glädje och skapande är fantastiskt men i mitt fall tror jag att det också har varit en rädsla för att sorgen ska komma upp, och det finns inget bättre sätt att dölja den än med glädje.

Konst är det omedvetna. Det medvetna utan kontakt med det omedvetna ger ingen konst. Det är väl det som har hänt. När jag har vågat möta min smärta har jag också fått kontakt med mitt omedvetna. Och det finns inget bättre när man ska vara kreativ. Men sen ska man leva också. Och hur gör man då? Ska man lita på det medvetna eller det omedvetna? Ska man lita på förnuftet eller flummet? Kan man få ihop dem? Klarar man verkligen av att bara lita på sig själv, det man känner i sitt inre? Gör jag det? Jag har upptäckt att jag hela mitt liv har trott på att allt ska bli bra, liknande en gudstro, utan att jag har varit medveten om det. Och plösligt nu när jag på grund av

upplevelser och erfarenheter i livet, har förstått att det naturligtvis inte alls är säkert att allt kommer bli bra. Hemska saker kan hända hela tiden, det finns inget vaccin mot det. Vad är då rätt? Min tidigare irrationella tro som jag mådde bra av eller mitt nuvarande förnuftiga tvivel som jag i stället mår dåligt av?

Jag hoppas att mitt rationella jag har fel. Att man måste ha tillit till att det löser sig, och att om man håller ut genom tvivlen kommer man att nå målet, både i tv-serier, konst, kärlek, sorgprocesser och livet. Som i alla sagor.

I Seinfeld-dvd-boxen, kan man i vissa avsnitt höra manusförfattarna eller skådespelarna kommentera händelseförloppet. I "The Airport" från säsong fyra berättar författaren Larry Charles:

"And the great thing about Seinfeld was that it often... At a certain point in the process it was kind of jumble and then if you stayed with it, it would just organically fall together."